

Új kihívások a szociális munka oktatásban: duális képzés bevezethetőségének vizsgálata a felsőoktatásban, a TÁMOP 4.1.1.F projekt tapasztalatai alapján

Szabó Péter

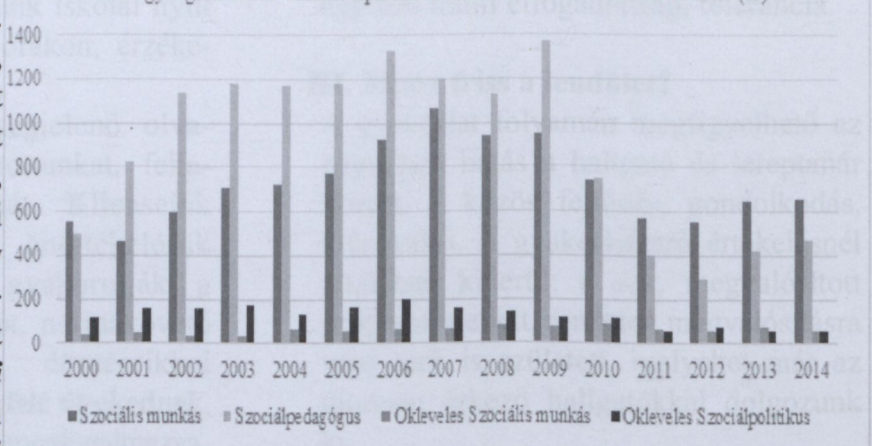
Bevezetés, szociális képzések fejlődése Magyarországon

A magyarországi szociális képzések 1989 utáni elindítása óta eltelt időszak rövidegsége ellenére is számos, jelentős változáson mentek át, melyek a képzés tartalmi elemeit és a szereplők feladatait egyaránt érintették. Kezdetben a szociális felsőfokú képzések kereteként nyolc félévet és 3540 órát határoztak meg, amelyből 1420 órát a gyakorlati képzésre kellett fordítani, mely a teljes képzési időtartam kb. 40%-a, ez az arány is jól mutatja, hogy a képzést már ekkor is gyakorlatigényesnek gondolták. Alapvetően egészségügyi, bölcsészettudományi és tanárképzéshez kapcsolódó intézményekben az anya intézmény sajátosságait, szemléletét figyelembe vevő tantervekkel és tantárgyi tartalmakkal kezdődhetek meg a képzések. (Budai-Csoba-Goldmann, 2006. 55.p.) Az 1990'-es évek elején Szekszárdon, Szegeden, Nyíregyházán, Budapesten, Esztergomban kezdődött meg szociális munkás, szociálpedagógus képzés. Ezt követően a képzési helyek számának bővülése figyelhető meg, így a 2000-es évek elejére már 21 képzőhelyen több, mint 10.000 hallgató képzése folyt. (Budai-Csoba-Goldmann, 2006.) A felsőoktatás egészét érintő, Bolognában elfogadott keretrendszer szerint egységes, átjárható európai felsőoktatási rendszert kell létrehozni, mely alapján a nem teljesen kiforrott oktatási metódusokat át kellett alakítani. A *bologna-i folyamat hatására* a képzési idő lerövidült, az alapszak 7 féléves, míg a mesterszak 4 féléves (alapszakra épül) lett, az elmélet és gyakorlat arányára a kreditek alapján lehet következtetni, ebben a korábbiakhoz képest jelentős arányváltozás

nem történt. Azonban az elméleti tartalmakra fordítható idő csökkenésével együtt járt, hogy iskolai keretek között gyakorlati óraként valósultak meg a korábbi elméleti ismeretátadások is és a rövidebb terepen töltött gyakorlatok is eltűntek a képzésekből, vagy látogató, monitorozó gyakorlattá redukálódtak. Szinte kizárólag az intenzív terepgyakorlat féléves időtartama alatt van csak lehetősége a hallgatónak arra, hogy integrálja az elméleti ismereteit a szakmai készségekkel. Mára a képzéseket érintő átalakítások, például az *emelt szintű érettségi követelményének* 2013-as bevezetése, valamint az ágazatban tapasztalható *alacsony fizetések hatására* a 2012-2013-as tanévben 5963 főre csökkent a hallgatói létszám. (Bővebben: 1. számú táblázat, Mellékletben)

A hallgatói létszám hosszabb távú változásait figyelve látható, hogy az alapképzési szakok esetében jelentős csökkenés tapasztalható a diplomát szerzettek számában, 2010 után. (Balogh-Budai-Goldmann-Puli-Szöllősi, 2015) Nagyon fontos kérdésként merül fel, hogy valóban nincs kereslet a szociális végzettségű diplomásokra a munkaerő piacon?

A négy legfontosabb szakon diplomát szerzettek száma 2000-2014 között (fő)

1. ábra: A négy legfontosabb szociális képzési szakon diplomát szerzettek száma 2000-2014 között (fő) Forrás: Balogh-Budai-Goldmann-Puli-Szöllősi, 2015.

A kérdés véleményem szerint túlmutat szimpla munkaerő keresleti-kínálati viszonyokon, feltételezem, hogy az állami szerepvállalás átalakulása áll a háttérben, azáltal, hogy az **öngondoskodás** került előtérbe, valamint az a megtakarítási nyomás, mely a **szociális szektor kiadásainak visszaszorítására** törekszik.

Összefoglalva az előzményeket elmondható, hogy a nehezített felsőoktatási felvételi, az alacsony társadalmi megbecsültség, a csökkenő hallgatói létszám és a jól felkészült munkaerő iránti igény egységesen kelti életre azt, hogy fogalmazzunk meg ezen kihívásra jól reagáló új típusú képzési struktúrát, tartalmat. Ezen kihívásra való reagálás éppen a minőség felé való elmozdulással valósítható meg, valamint azzal, hogy a hallgatói létszám – így a munkaerő utánpótlás – útjában álló adminisztratív gátakat meg kell szüntetni.

Duális képzés, pályázati program tapasztalatai

A duális képzés hazánkban főként a mérnöki és gazdasági képzési területhez kapcsolódóan került bevezetésre, a vállalatok egyértelműen megfogalmazták, hogy szeretnének azonnal „használatos” szakembereket foglalkoztatni, valamint azt is, hogy növekedjen a munkaerőpiacon elérhető szakemberek száma is.

Pályázati programunkban az alábbi – a bevezethetőség vizsgálatához elengedhetetlen - felmérési tevékenységeket valósítottunk meg:

Külföldi tanulmányúton tájékozódunk a nagy hagyományokkal rendelkező németországi duális képzés rendszeréről, gyakorlatáról. Felmérésünk középpontjában a szociális munkás képzés volt, mellyel kapcsolatban találkozókon vettünk részt képző intézményekkel, foglalkoztatókkal, duális képzésben végzett hallgatókkal és olyan főiskolai képzőhellyel is, aki nem duális rendszerben képi hallgatóit. Összességében minden szereplő hasznosnak ítélte ezt a képzési módszert, kiemelve a **gyakorlati munkára való felkészítés**, a **munkaerő kiválasztás** terén jelentkező **előnyeit**. Hátrányként fogalmazták meg, hogy a szakma elveszítheti újító, innovatív, rendszerfejlesztő jellegét, ha **csak bizonyos munkafolyamatok**

gyakorlására készítjük a hallgatókat és nem sajátítják el a kritikai gondolkodás képességét. A hazai tanulmányutak általánosítható tapasztalata, hogy a duális képzés beindítását megelőzően hosszan tartó szervezési, egyeztetési folyamatokon keresztül meg kell határozni a gyakorlati programok tartalmát, az alkalmazott módszereket, a számonkérés mikéntjét és a folyamat értékelésének rendszerét. Az új feladatok elsajátítása minden szereplőtől kiemelkedő aktivitást és erőfeszítést igényel. Nagyon érdekes jelenségként azonosítottuk, hogy a vállalati partnerek között olyan cég is szerepelt, aki nem tartozik a legkeresettebb munkáltatók közé és a duális képzésbe történő bekapcsolódással a vállalati megítélésen szeretne javítani, illetve munkaerő utánpótlását biztosítani. Workshopokat és fókuszcsoporthoz interjúkat szerveztünk a Dél-alföldi régióban dolgozó szociális szakemberek bevonásával, annak érdekében, hogy beazonosítsuk a szociális munkás legfontosabb elméleti és gyakorlati kompetenciáit, illetve az általa végzett munkafolyamatok összességét. Ezen feltáró munka eredményeiről számolt be előadásában Mihálka Mária („*A duális képzés bevezethetőségének vizsgálata*” elhangzott: Fókuszban a terep c. konferencián 2015. október 29-én).

Gátak-megoldandó nehézségek

A számos kedvező összetevő mellett feltártunk olyan tényezőket is, amelyek nehézséget jelenthetnek, végső soron pedig akár gátjai is lehetnek a duális képzés bevezetésének.

1. A szociális szektor alapvetően állami, önkormányzati fenntartású, általában forráshiányos intézményekből áll, nincsenek előre leköthető/elkölthető forrásaik a duális hallgatók bérére. Nem élhetnek a vállalati szektor által igénybevett adócsökkentő kedvezményekkel. A felvetett probléma kapcsán megoldást jelenthetne, ha az állam szerepet vállalna a finanszírozásban, vagy egyéb kedvezményekkel anyagilag is előnyössé tenné a duális hallgatók foglalkoztatását. Amennyiben nem történik a finanszírozásban változtatás csak a jobb anyagi helyzetű intézmé-

nyek tudnak bekapcsolódni ebbe a képzési rendszerbe és le fogják fölözni a legjobb képességű, leginkább motivált hallgatókat, ezzel növelve a szolgáltatások közötti különbségeket, mely végső soron nem lehet érdeke a szakmának.

2. Amennyiben az állami intézmények kívül rekednek a duális képzésen, akkor a szektor többi szereplője jelentős versenyelőnyhöz jut azáltal, hogy humánerőforrása felkészültebb. Ezt a jelenséget már megfigyelhettük a közelmúltban az egyházi és az önkormányzati iskolák kapcsán. A szolgáltatások terén jelentős minőségi különbségek alakultak ki, mely mentén a szolgáltatás igénybevevői is szelektálódtak, rossz esetben többen kirekesztődtek egyes szolgáltatók köréből.
3. Harmadik szabályozás jellegű probléma, hogy a hallgatók foglalkoztatási viszonya rendezetlen és a foglalkoztatásért járó juttatás mértéke is kérdéses. A vállalati szektorban egy hallgató a mindenkori minimálbér 15%-ára jogosult, sőt egyéb béren kívüli juttatásokat is kaphat. A munkavégzés egyéb területei is rendezetlenek, ezek közül kiemelkedően fontos a felelősségvállalás és döntési helyzetek kezelésének kérdése.
4. Oktatás szervezési probléma, hogy jelenleg nem rendelkezünk kidolgozott gyakorlati programokkal, melyek illeszkednek a normál képzési rendben oktatott tananyag-tartalmakhoz, így nagyon nehezen szervezhető meg az elmélet és a gyakorlat egymásra épülésének időbeli egymásutánisága. Látható, hogy a duális képzés bevezetése kapcsán a képző intézményeknek át kell alakítaniuk a tanmeneteiket, rövidíteniük kell azokat, illetve a vállalati munkát előkészítő kurzusokat kell beépíteniük, mely a gyakorlati programok kidolgozásával együtt igencsak időigényes.
5. A következő probléma a társadalmi környezethez kapcsolódik, az alacsony anyagi

megbecsülés mellett nem lesz vonzó a szociális terület akkor sem, ha már nagyon jól kidolgozott duális képzések is elérhetőek a hallgatók számára. Vagyis szükséges a jövedelmi viszonyok rendezése, 2014-ben a nemzetgazdasági átlagbér alatt volt a 140 közalkalmazotti bérkategória közül 126, csak azok a dolgozók voltak az átlagbér fölött, akik már több évtizede dolgoznak a területen és mindenközben szakvizsgával, vagy egyetemi végzettséggel, vagy doktori fokozattal rendelkeznek. A közalkalmazotti életpálya modell nem várthat már magára, sőt a keretrendszerbe érdemes beledolgozni, hogy a duális hallgatókkal kapcsolatos mentori munkát vállaló kollégák milyen díjazásban, kiegészítésben, vagy kedvezményben részesülnek többlet feladat ellátásuk okán.

6. Utolsónak említem, bár véleményem szerint a legátfogóbb és a szakma fejlődése szempontjából leglényegesebb kérdés, hogy megtartható-e a szakma kritikai szemlélete, vagy lojális „betanított munkássá” alakul át a szociális segítő? Amennyiben a veszélyeket tisztán látjuk, közelebb kerülünk azok legyőzéséhez, úgy gondolom, hogy a kritikai gondolkodás kialakítása eddig sem kizárólag a főiskolai oktatás eredménye volt, ennek jelentékeny részét korábban is a gyakorlat során szerezték meg a hallgatók, ebben tehát nem történik visszalépés, sőt az elméleti képzés sem sérül olyan mértékben, amely kapcsán joggal feltételezhetnénk, hogy kialakul ez a kedvezőtlen állapot. Inkább abban látok reális veszélyt, hogy a hallgató egy intézményhez kötődik, mely egyoldalú megismerést eredményezhet, kevésbé lesz elfogadó más módszerekkel, nézőpontokkal esetleg rivális megközelítésekkel, látásmódokkal.

Összegzés

A pályázati programunk során megbizonyosodtunk róla, hogy a gyakorlat orientált képzésekben jól működő duális képzések léteznek külföldön és indultak hazánkban is. A duális rendszer felépülésének mozgatórugója a munkaerő-piaci igény a jól képzett szakemberekre,

ez jelen van a hazai szociális ellátórendszerben is. A bevezetés során rendezni kell a finanszírozás, a bérek és a munkavégzés szabályait. Rögzíteni szükséges a duális képzés és a normál képzés viszonyát, hosszú távú biztonságot szavatoló jogszabályokkal és szakmai előírásokkal és értékelő folyamatok bevezetésével. Legfontosabb kérdések azonban azok, hogy a szociális szakma milyen megrendelést ad, egyáltalán igényt

tart-e a duális hallgatókra, meg tudja-e fogalmazni – a felsőoktatási intézménnyel közösen – hogy milyen tevékenységeket képes és hajlandó átadni a megnövekedett gyakorlati idő alatt. Látható, hogy a kérdések megoldásában minden szereplőnek van dolga, például az együttműködések kialakításával, az új típusú képzés adaptálásával, a szabályozók kialakításával, a finansziális keretek kidolgozásával.

Absztrakt

A tanulmány betekintést nyújt a duális képzés szociális munka alapszakra történő bevezethetőségének vizsgálatába, egy konkrét pályázati programhoz kapcsolódóan. Bemutatja a hazai szociális felsőoktatást érintő folyamatokat, szabályozást. Külön kitér a hallgatói létszám változását befolyásoló tényezőkkel. Ezzel összefüggésben a munkaerő-piaci folyamatok közül a munkaerő hiánnyal és a minőség romló szintjével is foglalkozik. A feltárt problémákkal kapcsolatban bemutatja a duális képzési mód bevezetésének lehetséges hatásait, előnyeit és beazonosítja azokat a területeket, ahol kormányzati beavatkozásra van szükség.

Felhasznált irodalom

1. A szociális képzés repertóriuma, Cikkek, írások, tanulmányok a hazai szakfolyóiratokból 1989–2014 Összeállította: Budai István Párbeszéd Szociális Munka Folyóirat 2. évf. 1.sz. <http://parbeszed.lib.unideb.hu/file/2/55192a60080a9/html/55192a60080a9.html>
2. B. Talyigás Katalin–Hegyesi Gábor: Honnan indult a szociális munka oktatása és gyakorlata idehaza, és hol tart most? Szubjektív áttekintő és köszöntő Párbeszéd Szociális Munka Folyóirat 1. évf. 1.sz. <http://parbeszed.lib.unideb.hu/file/2/551a4bcae814d/html/551a4bcae814d.html>
3. Balogh Erzsébet - Budai István - Goldmann Róbert - Puli Edit - Szöllösi Gábor: Felsőfokú szociális képzések Magyarországon – 2015 Párbeszéd Szociális Munka Folyóirat <http://parbeszed.lib.unideb.hu/file/2/5628d4c086821/html/5628d4c086821.html>
4. Budai István – Csoba Judit – Goldmann Róbert: A szociális képzések magyarországi fejlődésének főbb állomásai Esély, 2006/2. sz. 49-70. p.
5. Budai István: „...szakmai identitásában megerősödve lépjen ki a gyakorlatba...” Esély, 2004/1. sz. 61-79. p.
6. Budai István: Húsz év után – önkritikusan ...avagy mit tesz a szociálismunkás-képzés a szakmai identitás alakításában Esély, 201/4. sz. 51-82. p.
7. Mihálka Mária: A duális képzés bevezethetőségének vizsgálata Konferencia előadás (Elhangzott: Fókuszban a terep c. konferencián, Szegeden 2015. október 29-én)
8. Temesváry Zsolt: A szociális szakképzések helyzete a mai magyar felsőoktatásban KAPOCS IX. évf. 4. sz. 2010. Budapest
9. Terepgyakorlati vadamecum PTE IGYFK - ISKOLASZÖVETSÉG Szekszárd – Budapest 2009.

Melléklet

Szak	Tagozat	I. évfolyamra járók száma (fő)	Az összes évfolyamra járók száma (fő)
Szociális Munka alapszak	Nappali	329	1655
	Levelező	221	1368
Szociálpedagógia	Nappali	222	1272
	Levelező	183	1167
Szociális munka mesterszak	Nappali	20	52
	Levelező	102	278
Szociálpolitika	Nappali	38	96
	Levelező	13	48
Összesen	Nappali	609	3075
Összesen	Levelező	519	2861
Összesen		1128	5963

1. táblázat: Hallgatói létszám alakulása a 2012-2013-as tanévben a szociális képzési területen,

Forrás: Oktatási Hivatal Felsőoktatási Statisztikák (fő)